

Cushman, Philip (1995). **Constructing the Self, constructing America. A cultural History of Psychotherapy.** Addison-Wesley Publishing Company. 430 sider.

Anmeldt af klinisk psykolog og forsker *Haldis Hjort*, Psykiatrisk institutt Vinderen, Oslo.

Vi psykoterapeuter, i hvert fall norske, er lite vant med å forstå vårt fag idèhistorisk. En antagelse fra positivistisk kultur om at psykoterapien utvikler seg langsomt og systematisk gjennom aggregering av klinisk erfaring fra verdens samlede terapitimer samt fra mer eksperimentelle forskningserfaringer, sitter hardt i oss. Antagelsen er, for å bruke et uttrykk fra Merleau-Ponty, "sedimentert i våre kropp" fra flere tiårs påvirkning i universitetsstudiet og på våre arbeidsplasser. Men alternative måter å tenke på er kommet gradvis, og nå, i en "postmoderne" epoke, ser vi det tydeligere: Psykoterapi kan forstås som kultur, slik som kunst, religion, seder og skikker. At psykoterapi forandrer seg, skyldes kanskje ikke først og fremst "vitenskapelige funn", men moter, Zeitgeist, kulturelle svingninger.

Innen kvalitativ forskning i psykologien har vi vært mest opptatt av det jeg kaller den "horisontale" dimensjon, med studier av nåtidens sosiale kontekster, miljøer, antropologiske temaer. Den "vertikale" dimensjon - *tiden*, har vi mest studert i de individuelle liv i psykoterapi. Historiefagets metode-erfaringer kan befrukte sosial-og kulturpsykologien, og burde bli mer sentrale for oss som er interesserte i kvalitative studier. Her gir Philip Cushman's bok en veldig inspirasjon.

Cushman, som kaller seg hermeneutiker og sosialkonstruksjonist, vil konsekvent forstå psykoterapi innenfor en slik vitenskapsteoretisk ramme. Han er psykoanalytiker og kulturhistoriker, og beskriver psykoterapiens historie i sitt hjemland USA de siste 150 år: "I am treating psychotherapy as a cultural artifact that can be interpreted, rather than a universal healing technology that has already brought a transcendent "cure" to earthlings. As a matter of fact, nothing has cured the human race, and nothing is about to do. Mental ills don't work that way; they are not universal, they are local. Every era has a particular configuration of self, illness, healer, technology; they are kind of a cultural package" (s. 7).

Et kort sammendrag av bokens innhold: I første kapittel demonstrerer Cushman hvordan psykoterapi er blitt selvfølgelig i USA - "som været"! I andre kapittel beskrives hermeneutikk og sosialkonstruksjonisme. Tredje kapittel vies utvalgte eldre historiske fenomener som bakgrunn for senere kapitler: Der diskuteres i detalj utviklingen av ulike psykoterapiteorier, særlig psykoanalysens forgreninger, i samspill med samfunnets utvikling. Dagens kulturelt dominerende versjon, den kohutske selvpsykologi, kritiseres, og Cushman beklager at ikke arven fra psykiateren Harry Stack Sullivan fikk større innflytelse. I kapittel 9 beskriver han sitt eget alternativ; "Psychotherapy as a moral discourse". Et interessant appendix har også en beskrivelse av "selvet" i de gamle europeiske epoker.

Hva er Cushmans kulturbegrep? Jeg hitsetter deler av hans argumentasjonsrekke (s.17-19): For det første: Mennesker har ikke en grunnleggende, evig, ren menneskenatur som er transhistorisk og transkulturell. Vi kan ikke eksistere uten en kulturell *matrix* av symboler, moral, ritualer, regler. For det annet: Denne matrix "fullstendiggjør" mennesker som en integrert del av hvert individs "psykologiske kjøtt og blod"; kulturen er "sedimentert" i

kroppen og viser seg i hverdagens sosiale praksis. Kultur er altså ikke "klær" som dekker det universelle mennesket. For det tredje: Alt vi skaper; ting, ideer, tekster, handlinger - skapes innenfor eller gjennom de sosiale rammer vi er i eller har vokst opp i. For det fjerde: De kulturelle ytringsformer (artifakter), for eksempel språk, religiøse ritualer, kunst eller psykoterapi reflekterer ikke bare en epoke, men er det umiddelbare dagliglivets "stoff" som samfunnets generaliserte realitetsorientering på tusen subtile og umerkelige måter er vevet av. Cushman nevner den sosiale konstruksjon av *kjønn* som eksempel her; "...the political meanings of psychopathology commonly attributed to females – such as hysteria, borderline personality disorder, depression, eating disorders/... statements pertaining to "universal" maleness or femaleness and "normal" child development" (s. 18-19). For det femte: Fordi de kulturelle artifaktenes funksjon kan være både å reflektere og *reprodusere* sin epoke, er det en oppgave for humanvitenskaper å forklare artifaktenes kontekstuelle mening; forskerne bør ikke bare beskrive artifaktene som et mål i seg selv, men *fortolke* deres funksjon. For det sjette: Siden artifaktene ved reproduksjon kan forsterke konstellasjoner av samfunnsmessig makt og innflytelse, er de ikke apolitiske. Derfor burde forskere se det som sin oppgave å *avsløre* kulturens funksjon for individene i samfunnet. Et eksempel: Cushman mener at fra 1960-70-årene har USA's samfunn hatt "behov" for et "konsumerende selv", som stadig søker etter goder, varer, bekreftelse. Dette uttrykker seg på tusen områder – i arkitektur, pomusikk, moter, reklame og i psykoterapien. Kulturforskeren burde vise fram dette mangefasetterte bildet, slik at samfunnet ikke bare må reprodusere artifaktenes undertrykkende funksjon, men kan transcendere. Endelig i Cushmans argumentasjonsrekke om kultur hevdes det at forskerne ikke kan holde seg "nøytrale" – her siteres H.S. Sullivan: "One will be with the forces of reaction and human exploitation, or one will be actively against it". Et eksempel fra psykologien igjen: Siden det vestlige "masterful, bounded, individualistic and empty self" er uttrykk for vår epoke, og den dominerende dynamikk er "consumerism", bør forskeren gi sitt bidrag til å foreslå andre verdier, eller en mer rettferdig fordeling av goder. Dette betyr at Cushman også anser *psykoterapeuten* som kulturformidler, som bør bevisstgjøre og også tilby alternative verdier til pasientene. For ellers blir psykoterapien ikke transcenderende, men bidrar til å reprodusere de lidelser den vil helbrede, noe Cushman mener at selvpsykologien delvis gjør. Dette smaker jo unektelig av politisk påvirkning i psykoterapi, noe jeg vil drøfte på slutten av denne anmeldelse.

I følge Cushman har altså hvert samfunn, hver tidsepoke sitt selvbegrep, sine psykiske lidelser, sine behandler-typer og sin behandlingsteknologi, dvs. sine rådende terapiformer. Og det er alltid en sammenheng mellom samfunnsstrukturene - særlig de økonomiske, og behandlingsteknologien. Cushman er langt på vei materialistisk i sin historieoppfatning; samfunnets basis, produksjonsforhold, marked, konjunkturer og kapitalforhold skaper overbygningen; kulturen. Men han er ikke *mekanisk* materialist; han kan også se at fagets indre utvikling eller enkeltpersoner *skaper* utvikling, f.eks. at Sullivan/Fromm/Horney's "neofreudianisme" skapte en "cultural clearing" i psykoterapiens landskap på tvers av de dominerende trender. Eller at grunnen til at Melanie Klein trodde på dødsdriften og Winnicott, en annen objektrelasjonsteoretiker, ikke gjorde det, sannsynligvis skyldtes deres ulike personligheter, mer enn deres forskjellige sosiale miljøer.

Første kapittel gir, litt uklart, forfatterens plan for boken. Han slår fast hvordan psykoterapi siver inn i Amerikas alle offentlige og private rom: "We take psychotherapy for granted today.

It is such a normal, everyday aspect of our lives that we rarely look at it, wonder about it, question it. It is certainly true that we criticize psychotherapy and make jokes about it, but we criticize it as we would the weather. For late twentieth-century urban Americans, psychotherapy is a given.." (s. 1). Slik vil det vel også bli i Skandinavia om noen år! Ordet "self" - det mest brukte gjennom hele boken - defineres ikke, men "im Laufe der Begebenheiten wird alles sich erweisen", som Freud sa. I det andre kapitlet; "Selves, Illnesses, Healers, Technologies" utdyper forfatteren hva han mener med sosialkonstruksjonisme, som bl.a. gir den kulturoppfatning jeg har summert opp ovenfor, og videre drøfter han sin metode; hermeneutikken. Han henviser særlig til Gadamer og Heidegger. Det er interessant hvordan hermeneutikken anvendes på psykoterapiens område: Hver pasient har en spesiell "horisont", skapt av de hendelser han har opplevd, den biologiske utrustning og miljøet. Det som er "bakenfor" horisonten av alternative selvoppfatninger, valg, mulighet for bevegelse, kan ikke pasienten benytte seg av. "The placement of the horizon determines what there is 'room for' and what is precluded from view" (s. 21). Begrepet "cultural clearing" (på norsk "lysning", "rydning", "klarering") er viktig: "The bombardment of perceptions and possibilities is like a forest, and the carved out space is the 'clearing' in the forest" (s. 20). Det er fra denne "lysning" man kan se horisonten. I løpet av en terapi foregår det en forskyvning av horisonten, men i hvilken retning terapeut/pasient hugger seg vei, og hvor horisonten legges, er terapeuten medansvarlig for, nettopp fordi hun ut fra *sin* horisont, *sine* "for-dommer" ikke er "nøytral". Om terapeuten har en god moral avhenger av om hun så langt det er mulig gjør seg sin horisont bevisst, og tar ansvar for formidlingen av sine verdier til pasienten. Terapi blir dermed "a moral discourse".

I det tredje kapittel undersøker forfatteren utvalgte historiske fenomener, for derigjennom å eksplorere hvordan selvet ble konfigurert i det attende, nittende og tyvende århundre på hans kontinent - for eksempel "the great awakening" i 1730-40-årene, "the Indian Appropriations Act" i 1971, Mental Hygiene-bevegelsen, Freuds første besøk i Amerika i 1909 (som han senere skrev til Otto Rank: "Analysis suits the Americans as a white shirt suits a raven"), trekk ved mellomkrigstiden og "post-World-War II"-epoken. I de etterfølgende kapitlene diskuteres i detalj utviklingen av forskjellige psykoterapiteorier og deres historiske kontekst. Forfatteren beklager at de fleste teorier ikke tar i betraktning de sosiohistoriske forhold som skaper de psykiske lidelsene teoriene er ansvarlige for å forklare: "Theorists often hold ideas aloof from any social context, claiming a privileged epistemological position uncontaminated by the rough and tumble of the local values and politics of their respective eras. ..The socioeconomic structures of Western society and the power relations of ethnicity, race, class and gender have not been transformed because of psychotherapy" (s. 7).

Selv om forfatteren beskriver enkelte trekk ved humanistisk, kognitiv, eksistensialistisk, atferds- og familieterapi, er det psykoanalysens forgreninger han redegjør for i detalj. Han har åpenbart inngående teoretisk kunnskap både om driftsteoriens, egopsykologiens, objektrelasjonsteoriens, selvpsykologiens og den interpersonlige tradisjonens forskjellige varianter. Det er interessant å lese utlegningene om hvordan Freuds victorianske samfunn trengte en driftspsykologi med mørke, "dyriske" lidenskaper i konflikt i et mystisk Ubevisste, og der industrialismens termodynamiske språk passet ypperlig sammen med romantikkens narrativer. Videre hvordan 40- og 50-årenes USA trengte egopsykologiens mer temmede og optimistiske variant, uten dødsdrift, med et mer teknisk og nøkternt språk som beskrev en

strukturert, latinisert psyke der Ego regulerte konflikter mellom Id, Superego og "utenverden", som det, utfra en tolkning av Heinz Hartmann, var viktig å "tilpasse" seg. Melanie Klein var den som begynte å åpne psykoanalysen fra en enpersons- til en topersons-psykologi, idet hun la vekt på *relasjonen* – individets søken etter sine selvobjekter mer enn den "rene" libidinøse lyst. Men den snille Winnicott-variant uten dødsdrift og misunnelse mot det gode bryst passet bedre for det amerikanske samfunn. Og nå utviklet topersons-psykologien seg henimot *selvpsykologien*, som ble den amerikanske samfunnsstrukturens perfekte match fra 1970-årene av.

For hva slags individ er det selvpsykologien beskriver? Det er "the masterful, bounded, individualistic and *empty self*". Kohut tegner et Selv som har "deficit" og trenger påfyll – av "attunement", empati, selvobjekter og speiling - hvis det skal utvikle seg sunt. Narcissisme framheves som en positiv kraft, og følelsen av å være enestående og grandios, er et naturlig, universelt behov hos alle barn. Men hva, spør Cushman, hvis barn ikke vokser ut av denne illusjonen? Han mener således at selvpsykologiens terapiform kan reproducere de lidelser den vil helbrede; det tomme selv er et evig *konsumerende* selv som vil alltid trenge støtte, varer, tjenester, selvobjekter som kan brukes og kastes. Det føler alltid at det mangler noe, som kanskje kan lindres med nye klær, sminke, bil, ansiktsløftning, anseelse, osv., osv.

Ett kapittel er om "the road not taken". Et samfunn har alltid *flere* kulturelle veier: "...although we are socially constructed, and culture is 'sedimented' in us, we are not influenced solely by a single, monolithic culture. Philosophical hermeneutics presumes that each of us lives in an *intersection* of cultures" (s. 293). Den tradisjon som tidsmessig oppsto på samme tid som objektrelasjonsteorien men som ikke ble den dominerende, var "neofreudianismen" der første generasjon var Horney, Fromm, Sullivan. Det er denne tradisjon som har utviklet seg ved W. Alanson White-instituttet, nemlig den interpersonlige psykoanalysen. Cushman er særlig glad i Sullivan, denne underlige, kantete mann, som ikke nøyde seg med å være glødende opptatt av topersons-forholdet i psykoterapi, men som også mente at pasientens samfunnsmessige situasjon og klassebakgrunn måtte undersøkes, og at psykiatrien burde interessere seg for *politikk*. Ut fra egen bakgrunn med fattigdom, etnisk minoritetsproblematikk og isolasjon betonte Sullivan at psykisk helse ikke bare er avhengig av forholdet til nære omsorgspersoner, men av store samfunnsstrukturer og ideologier. Cushman mener at noen få av dagens interpersonalist tar opp denne tråden, f.eks. Gill, Levenson og Donnel Stern. Disse snakker om en *trepersons-psykologi*. Cushman tolker det slik: "By 'three-ness' I intend to convey that the individual, the dialogic partner, and the historical-cultural context are inextricably intertwined, the moral understandings are a foundational aspect of a culture.." (s. 350).

Og her er vi ved kapitlet som beskriver Cushmans eget praksisprosjekt: "Psychotherapy as a moral discourse". Noen har ment at han ikke burde kommet med sitt eget alternativ, men bare beskrevet den amerikanske psykoterapi idéhistorisk. Personlig synes jeg det er en berikelse at han har det med – han forsøker å vise at psykoterapien ikke bare må reproducere den ideologi samfunnets økonomi trenger, og at vi terapeuter har ansvar for å bruke vårt arbeid moralsk og politisk bevisst. Det er ikke helt lett å forstå *hvordan* han mener vi konkret bør arbeide. Han bygger mye på den langvarige, psykoanalytiske samtaleform, med undersøkelse både intellektuelt og emosjonelt av hvordan fortiden (barndommen er fortsatt meget viktig!) har skapt pasientens "horisont". Som interpersonalist anser han terapiforholdets overføring og

motoverføring som helt sentralt, og følger vel tildels den radikale fløy med terapeutens "self-disclosure". Men arbeidet settes inn i en hermeneutisk ramme, der terapeuten, som nevnt ovenfor, vil utvide pasientens horisont, forandre den kulturelle "clearing". Slutter terapeuten da å være en demokratisk samtalepartner med spørsmål om moral som en del av terapien, og blir en politisk hjernevasker? Slik Cushman beskriver sitt terapiarbeid, virker det som han er oppmerksom på denne faren, og opptatt av ikke å krenke "hiin enkeltes" særegne situasjon. Som han spør seg i forbindelse med et kasus: "I said something like, 'The way we value money over emotional health and capital over labor.. that's our taken-for-granted world'. My patient was silent for a moment. Had I gone too far? He is an intelligent college graduate interested in economic theory, but did I become too intrusive, too political?" (s. 327).

Boken har et interessant appendix; en beskrivelse av gamle epokers *Selv* i Europa; de gamle grekerne, jødene, gammeltestamentlige selv, romerne, forskjellige epoker i middelalderen, renessansen, tidlig moderne opplysningstid, Victoriatiden. Her øser forfatteren fra skjønnlitterære kilder, og leseren kommer virkelig nærmere en emosjonell forståelse av det underlige, at hvis jeg hadde vært født i en annen epoke, under et annet himmelstrøk, hadde jeg tenkt helt annerledes om meg selv. Hadde jeg levd i Grekenland før dannelsen av staten Aten, hadde jeg oppfattet meg som en del av mitt familie-selv, ikke som et individ-selv, og derfor var det selvfølgelig med blodhevn mellom klaner. Hadde jeg derimot levd der etter at Aten ble et begrep som stat for innbyggerne, hadde mitt selv blitt utvidet til å være en del av denne staten, og blodhevn var ikke lenger aktuelt. Først fra renessansen av begynte det individuelle, "moderne" selv å spire fram.

Cushmans bok er meget omfattende, med et vell av opplysninger og anekdoter fra mange samfunnsområder; politikk, kunst, musikk, skjønnlitteratur. Derfor blir boken interessant å lese, men også overveldende og tildels uoversiktlig, med en del gjentakelser. Det er vanskelig å få tak i bokens oppbygning og disposisjon – det virker som om enkelte av kapitlene har vært egne essays. Jeg hadde ønsket meg mer detaljert innholdsfortegnelse og stikkordsliste, flere underoverskrifter og mer oversiktlig notesystem og litteraturliste. Men de sterke sidene ved dette store verk er så mange; det er banebrytende, informasjonsrikt, overdådig, barokt – det er tydelig at forfatteren har hatt det meget morsomt mens han skrev. Og for oss psykoterapeuter åpner verket en helt ny "clearing" – en forståelse av at vi kanskje er like meget kunstnere som forskere, at vi er produkter av og aktører i vår tid og kontekst. Cushman sier at noen terapeuter kan oppleve denne informasjon som fiendlig – man fratas illusjonen om å leve i et "rent" og "uskyldig" fag. Men for meg gir informasjonen glede – jeg forstår at jeg er "barn av min tid" - den er med i hver fiber av meg, jeg er en del av det hele.